

Waarom moet Shell haar verantwoordelijkheid nemen in de strijd tegen klimaatverandering?

Jan Willem Wieland

j.j.w.wieland@vu.nl

Tallose plekken op aarde worden geteisterd door extreem weer, deels het gevolg van klimaatverandering veroorzaakt door onszelf. Het stelt ons voor de vraag hoe we verantwoordelijkheid kunnen nemen om erger te voorkomen. Het stelt ons ook voor de vraag of dat wel zin heeft als de impact daarvan geneutraliseerd wordt door reacties van anderen. In de zogeheten 'klimaatzaak' meende Shell dat dit inderdaad geen zin heeft. Houdt Shells verweer stand?

Rechtszaak

Bescherming tegen klimaatverandering is in grote mate een commons of publiek goed, dat enkel van de grond komt als wereldwijd de CO₂-uitstoot omlaag gaat. Of dit lukt hangt in grote mate af van de koers die grote oliemaatschappijen – waaronder Shell – momenteel besluiten te varen. Milieudefensie daagde Shell voor de rechter omdat het bedrijf haar verantwoordelijkheid niet neemt. Shells verweer was als volgt: als zij hun tankstations zouden terugtrekken (en meer zouden inzetten op alternatieve energie), dan zouden andere oliemaatschappijen deze tankstations simpelweg overnemen. En in dat geval verandert er helemaal niets.

De rechter velde het volgende vonnis (in mei 2021): “De rechtbank onderkent dat Shell dit probleem op wereldschaal niet alleen kan oplossen. Dat ontslaat Shell echter niet van haar individuele deelverantwoordelijkheid om het hare te doen.” Concreet betekent dit dat Shell haar uitstoot (inclusief die van haar consumenten!) met ten minste 45% verminderd moet hebben in 2030 (vergeleken met haar uitstoot in 2019).

Wat ging er mis in Shells verweer? Allereerst plaatste de rechter een kanttekening bij de aanname dat andere oliemaatschappijen zomaar in zouden springen. Het is aannemelijk dat mensen toch wel blijven tanken (ze hebben niet opeens allemaal elektrische auto's). Maar zouden concurrenten de tankstations daadwerkelijk draaiende

willen houden wanneer zo'n groot bedrijf als Shell een statement maakt en zich terugtrekt? Er is een kleine kans dat ze het niet aandurven.

Zelfs als we deze kans verwaarlozen (en we dus aannemen dat er evenveel getankt blijft worden), gaf de rechter de volgende argumentatie waarom Shell tóch haar "individuele deelverantwoordelijkheid" moet nemen. Shell moet haar uitstoot drastisch verminderen, aldus het vonnis, want er zijn "zwaarwegende belangen" – mensenrechten staan op het spel – en iedere reductie betekent dat er "meer ruimte overblijft in het koolstofbudget". Het koolstofbudget is de hoeveelheid CO₂ die we nog kunnen uitstoten voordat de aarde te veel opwarmt, met allerlei klimaatschades tot gevolg (inclusief mensenrechtenschendingen in Nederland, waar deze rechter zich oprichtte).

Maar waarom is deze ruimte in het koolstofbudget waardevol? De rechter stelt dat dit "een positief effect heeft op het tegengaan van een gevaarlijke klimaatverandering". Maar dit lijkt me onjuist. Een positief effect – minder klimaatschade – zou overduidelijk waardevol zijn, maar is niet van toepassing. Immers, concurrenten van Shell zullen die ruimte toch opmaken. De klimaatschade blijft even groot, ongeacht wie de benzine precies verkoopt. (Dit zullen we niet verder betwijfelen.)

Ruimte in het budget is ook niet op zichzelf iets moois om te hebben. Is het waardevol voor Shell om ExxonMobil ruimte in het budget te geven? Dat klinkt onaannemelijk. Waarom de ruimte dan niet *zelf* opmaken? Kortom: de rechter heeft een uitgebreider argument nodig. Waarom moet Shell de uitstoot verlagen, zelfs als we aannemen dat andere oliemaatschappijen die ruimte in het koolstofbudget zouden opmaken? In dit artikel bespreek ik drie mogelijke argumenten die een rechter zou kunnen geven (en verdedig de laatste): dit schendt mensenrechten; dit kwetst slachtoffers (bovenop die schendingen); dit is oneerlijk.

Analogie

Laten we de volgende situatie beschouwen, gebruikmakend van Hardins (1968) analogie over de tragedie van de meent (1968). Stel jullie zijn drie herders (A, B en C), met allen een kudde van vijf schapen, die jullie laten grazen op een weiland van het dorp. Hoe meer schapen, hoe meer opbrengst. Echter hebben jullie de gezamenlijke taak om niet meer dan negen schapen te houden – anders gaat het gras kapot, en kan niemand meer schapen houden.

Een manier om het doel te behalen is om allemaal twee schapen te verkopen aan een ander dorp (dan blijven er precies negen over). Er zijn echter ook andere manieren. Stel A en B nemen meer verantwoordelijkheid en reduceren hun kudde tot twee, dan kan C in

principe alle vijf schapen houden (zonder dat het gras kapotgaat). Of stel nu dat A en B hun verantwoordelijkheid *niet* nemen, en enkel één schaap afstaan. Dan kan C er nog maar één houden (zonder dat het gras kapotgaat). Is C verplicht dit te doen, en moet C een onevenredig groot deel van de verantwoordelijkheid op zich nemen?

Filosofen zijn hierover verdeeld. Volgens Miller (2011) mag C nog steeds drie schapen houden – dat is immers haar eerlijke deel (aangenomen dat het eerlijk is dat iedereen een gelijk deel neemt). Toch is er ook volgens Miller nog wel reden om toch meer te verkopen. Stel het hele dorp zou niets meer te eten hebben als het gras kapotgaat en alle schapen doodgaan. In dat geval heb je uit humanitair oogpunt reden om vier schapen te verkopen (in plaats van twee) om gezamenlijk onder de kritieke grens te blijven en te zorgen dat iedereen te eten blijft hebben.

Terugkerend naar Shell, is de situatie als volgt. Als A (Shell) haar verantwoordelijkheid neemt, en twee schapen verkoopt, dan koopt B of C ze over. Dus in plaats van minder schapen op het weiland, gaan ze gewoon *over van eigenaar*. Het totaal aantal schapen overschrijdt sowieso de kritieke grens. *Welke reden kan A hebben om in dit geval nog steeds individuele verantwoordelijkheid te nemen en twee schapen te verkopen?* Of vinden we, zoals Shell zelf meent, dat ze dan *geen* reden heeft om iets te doen?

Mensenrechten

De Bruin (2023) suggereert dat we het antwoord kunnen vinden in mensenrechten. Dat wil zeggen: we moeten niet enkel kijken naar uitkomsten. Wat Shell (A) ook doet, het aantal tankstations (schapen), en daarmee de uitkomst, blijft immers gelijk. We moeten ook kijken naar wie mensenrechten respecteert en wie niet.

Maar hoe precies? Kunnen we zeggen dat A, door de kudde niet te reduceren, de rechten van de dorpsbewoners (op eten) schendt? Vergelijk het volgende dilemma (een variant op Williams 1973). Een bendeleider stelt je voor de keuze om iemand om te brengen of dat door iemand anders te laten doen. Heb je reden om te weigeren, ook al blijft de uitkomst hetzelfde? Natuurlijk: *jij* doodt dan niemand. Ook al zouden anderen dezelfde rechten hebben geschonden, dat wil niet zeggen dat Shell ze dan maar moet schenden. Je kunt je dan niet beroepen op wat anderen bereid zijn te doen.

Toch kunnen we Shells dilemma hier niet aan gelijkstellen. 85% procent van haar uitstoot verloopt via consumenten. In dit opzicht lijkt de kwestie op wapenverkoop. Je gebruikt de wapens niet zelf, maar levert ze aan partijen die mensenrechten schenden. Als jij de wapens niet verkoopt – laten we dat weer aannemen – dan verkoopt een andere partij ze wel. Er blijven evenveel oorlogsslachtoffers. Doet dit iets af aan je individuele

verantwoordelijkheid om geen wapens te verkopen? Nee. *Maar waarom als de schendingen hetzelfde blijven?*

Een mogelijke gedachte is dat je “vieze handen” moet vermijden. Als jij de wapens verkoopt, heb *jij* bijgedragen aan de mensenrechtenschendingen in plaats van een andere verkoper. Maar wat maakt dit uit? Waarom zou moraliteit iets van je vragen dat enkel jou iets oplevert – schone handen – maar verder geen verschil maakt voor de slachtoffers (vgl. Hill 1979)?

Christensen (2022) suggereert dat we beter naar de slachtoffers moeten kijken. Voor deze groep maakt het uit hoeveel partijen bereid zijn de wapens te verkopen. Als jij ze ook aanbiedt, is dat kwetsend voor de slachtoffers, d.w.z. bovenop het leed dat ze al ondergaan door de oorlog of onderdrukking. Vergelijk onze schapenherders: B en C kunnen beiden jouw schapen willen overnemen, of alleen B. Volgens Christensen is de eerste situatie erger voor de slachtoffers. Hoe meer partijen bereid zijn dit te doen, hoe kwetsender dit is. Hetzelfde zou opgaan voor Shell. Dat Shell niet bereid is de uitstoot omlaag te brengen maakt wellicht niet uit voor de klimaatslachtoffers, want ExxonMobil had de benzine ook wel verkocht. Echter, dat zij óók bereid zijn te verkopen, maakt de kwetsing erger.

Dit is een interessante analyse. We kunnen ons echter afvragen of ze sterk genoeg is in de rechtbank. Kan de rechter een beroep doen op zulke kwetsingen, d.w.z. *bovenop het leed dat klimaatslachtoffers al ondergaan door de klimaatschade*? Dat is zeer de vraag.

Oneerlijk

Een sterker argument: het niet reduceren van CO₂-uitstoot (of schapen) is *oneerlijk*. Oneerlijk tegenover wie? Je kunt allereerst denken dat het oneerlijk is dat je anderen het probleem – dat ook *jouw* probleem is – laat oplossen, de last op hun schouders legt, en ze feitelijk harder laat werken omdat jij verzaakt. Als A haar schapen niet verkoopt, zou dat oneerlijk zijn tegenover B en C, die dan meer schapen moeten verkopen, om *gezamenlijk* onder de kritieke grens te blijven. En Shell zou dan oneerlijk zijn tegenover andere bedrijven. Als Shell haar uitstoot niet reduceert moeten andere bedrijven meer verantwoordelijkheid nemen, om gezamenlijk binnen het koolstofbudget te blijven en de aarde niet te veel te laten opwarmen.

Het probleem met dit antwoord is dat andere bedrijven feitelijk gezien *niet* meer verantwoordelijkheid nemen. Meer nog: ze zouden de tankstations van Shell simpelweg overnemen (zo is nog steeds de aanname). Het is dan gek om te zeggen dat Shell oneerlijk is tegenover deze bedrijven. Wat we wel kunnen zeggen: Shell is oneerlijk tegenover

anderen – aankomende generaties – voor wie niets meer over is in het koolstofbudget. Stel schapenherders A en B houden allebei nog steeds vijf schapen, en overschrijden samen de grens van negen. Als ze beiden niets doen, gaat het weiland kapot. Ze zijn dan wellicht niet oneerlijk tegenover elkaar, maar wel tegenover anderen die later gebruik zouden willen maken van het weiland (die van het hele dorp is).

Belangrijk: deze reden blijft staan – je blijft oneerlijk tegenover deze groep – *zelfs als B jouw schapen allemaal over zou nemen*. Als je je schapen zou verkopen heeft B tien schapen op het weiland, maar feitelijk gezien heb je ze niet verkocht en heb je gewoon te veel schapen. Om deze oneerlijkheid te voorkomen, moet jij je schapen verkopen, en moet Shell haar uitstoot verminderen. Dit is waar de rechtbank zich op zou kunnen beroepen.

Voor commentaar op dit stuk bedank ik: Odile Ridderinkhof, Gerben Meynen, Boudewijn de Bruin, Phil Robichaud, Naomi Kloosterboer, Reinier Munk, en de editors: Sjaak Swart en Isabelle Pirson.

Literatuurverwijzingen

Bruin, B. de 2023. Climate Change and Business Ethics. *Journal of Business Ethics* 180: 843-7.

Christensen, J. 2022. Selling Arms and Expressing Harm. *Journal of Applied Philosophy* 39: 6-22.

Hardin, G. 1968. The Tragedy of the Commons. *Science* 162: 1243-48.

Hill, T. E. 1979. Symbolic Protest and Calculated Silence. *Philosophy & Public Affairs* 9: 83-102.

Miller, D. 2011. Taking Up the Slack? Responsibility and Justice in Situations of Partial Compliance. In *Responsibility and Distributive Justice*. OUP.

Rechtbank Den Haag, 26 mei 2021. Klimaatzaak tegen Royal Dutch Shell.
<https://uitspraken.rechtspraak.nl#!/details?id=ECLI:NL:RBDHA:2021:5337>

Williams, B. 1973. A Critique of Utilitarianism. In *Utilitarianism. For and Against*. CUP.